

עמוס עוז / כפר משוכלל ומשמח-לב

(פרק מתוך רומן)

לפניהם קיבוץ מצודת-רם.

בקצווי הגיא הירוק ערוכים בנייני הקיבוץ בתבנית סימטרית מחמירה. תלתליהם של עצי-הסרק המסועפים אינם שוברים את תועפות קווי-התכנון הקפדניים של הנקודה, אלא מרככים אותם בלבד. מרככים ומעשירים את התבנית במימד של כבדות. צבעם של הבניינים לבן, ורובם מפוארים בגגות אדומים, אדום-צהל ולא אדום-יני. גוון שליט זה מעצב מעין עמדה של התרסה כלפי שלשלת ההרים המורחית. ההרים שהקיבוץ משתטח למרגלותיהם, ההרים החוסמים את פאת המזרח מאופק עד אופק. מבולקים ומבותרים הם ההרים, מסוכסכים בערוצים פרוצים. הרים חשופים וטרשיים שצללי עצמם נופלים אפלולית בין קפליהם וגולשים אט-אט עם מהלכה של השמש, כמו לו בחרו ההרים לשעשע את שממתם בוו תנועת-הצללים המילאנכולית.

בתחילת המדרונות, במדרגות הנמוכות, מתמתח קרהגבול שבין אדמת המדינה לבין אדמות אויביה. גבול זה, שהמפות מדגישות אותו בקו ירוק עבה והדעת אי-אפשר שתוסח ממנו, — אינו מתגלה כלל לעיני הצופה, באשר אין הוא חופף כל-עיקר לקו הגבול הטבעי המפריד בין ירקותו הרעננה של הגיא לבין עוגמת ההרים הקשוחים. שהרי האדמה הישראלית חורגת, כאמור, מתחומי הגיא, ומשתרעת אף על שיפוליהם של המדרונות, במבואות הערייה הצחיחה. בתוך כך מתהווה ניכור גמור בין העין לבין הדעת, או — לשם הדיוק — בין העובדות הגיאולוגיות לבין העובדות הגיאופוליטיות. הקיבוץ עצמו מרוחק כשלושה קילומטרים מן הגבול הבינלאומי, ולא נוכל לדקדק בהגדרתו של מרחק זה מבלי להיוקס לדיון בחילוקי-הדעות עקובי-הדם הנטושים בין שתי המדינות האויבות, בדבר מיקומו המדויק של הקו.

הנוף הוא, איפוא, עשיר בניגודים. ניגודים שבין מראית-העין לבין העובדות הממשיות, וניגודים שבין חלקיה הפנימיים של מראית-העין. אין לנו אלא לשוב ולהיעזר בביטוי „התרסה“, שהרי יסוד של התרסה משתלח מן הבקעה המשובצת חלקות-שדה מלבניות ממושטות אל רכס-ההרים העירי והפרוע, ואף גם הארכיטקטוניקה הסימטרית של קיבוץ מצודת-רם אינה אלא מתריסה כלפי מהומת-הטבע הצופה בה מלמעלה-למטה בקדרות חרישית. הניגוד שבין חלקי הנוף משמש, מטבע-הדברים, מוטיב יסודי בשירתו של המשורר המקומי איש מצודת-רם, ועתים הוא מתעלה למדרגת סמל ממש, כפי שעתידים אנו להיווכח לכשתתפנה לעיין בשיריו של ראובן חריש. לפי שעה, מבקשים אנו לקנות מן המשורר במשיכה את הניגוד החביב עליו, ולהרחיבו על פני עיניים אשר ראובן חריש עצמו אינו מנציח אותם בחרוזים.

הרי, למשל, הניגוד שבין מראה-כפרנו לבין מראה הכפר הטיפוסי, המעיר בלב אנשי-הכרך רגשי עצבות וכיסופים: אם הורגלו עיניכם בתבניות של כפרים עתיקים שגגותיהם מיתמרים אל-על בקוים צפוניים מסולסלים, אם מחברים אתם בדמיונותיכם את המלה „כפר“ עם עגלות-סוסים עמוסות חציר שקלשונים נעוצים בצלעותיהן, אם נכספים אתם לראות גוש של בקתות מצופפות המצמיחות בתווך מגדל סגירי של כנסיה נושנה, אם תרות עיניכם אחרי איכרים עליזים בבגדי-צבעונים ובמגבעות רחבות-שוליים, אחרי שובכיינים ציוריים, אחרי סיעת תרנגולות מחטטות באשפה, אחרי כנופיות של כלבים רזים ומרושעים, ויתר על כן — אם מצפים אתם שיהא לכפר יער עבות בצלעיתו ודרכי עפר פתלתולות וחלקות מגודרות ואמות-מיים המשקפות עננים נמוכים ועוברי-אורח מכורבלים הנזקקים לפונדקי-כפר. — אם כך מציירים אתם בדמיונכם את המהות הכפרית, עשוי כפרנו להפתיעכם בניגוד חריף, ניגוד

המאלצנו לשבץ כאן זו הפעם הרביעית את המונח: התרסה. שהרי כפרנו בנוי ברוח אופטימית. בתי התושבים דומים זה לזה דמיון גמור, כמתחייב מתוך השקפתם האידיאולוגית של אנשי הקיבוץ, שאין משלה בשום כפר שבעולם. שורותיו הידועות של ראובן חריש מפליאות לסמל השקפה זו:

מול נהר־אבדון של תבל עכורה,
מיל מחול־רפאים והוקת־עמורה,
מול עולם של טירוף ועכור,
מול עולם מתהולל ושיכור,
בדם־לבבנו נצית כאן זיק־אור.

צבע הבתים, כאמור, בהיר הוא. וערוכים הם במרחקים קצובים וחלונותיהם פונים כולם אל פאת צפון־מערב, באשר הבנאים בקשו לסגל את הבנייה אל תנאי־האקלים. אין כאן גיבוב־בתים שנסתכסכו ונסתעפו בלא משטר במרוצת דורות, אף לא גושי־בנינים הסוגרים על חצרות נפרדות, שהרי אין הקיבוץ מכיר בבתי־אב. וודאי שאין לנו משכנות נפרדים לבעלי אומנויות שונות, וממילא אין פרברי הכפר משמשים מקום־משכן לעניים ואין טבורו מיוחד לתקיפים ולבעלי־שררה. יושר הקווים, נקיון־הצורות ותיקפותם הסרגלית של שבילי־הביטון ושל רבועי המדשאות, אינם אלא פועל־יוצא של השקפת־עולם נמרצת. ולכך נתכוונו שעה שהכרזנו כי כפרנו בנוי ברוח אופטימית.

מי שיסיק מכאן מסקנה רדודה, לאמור — שכפרנו נעדר־ציוריות ונעדר־נוי ובנוי ביבשות, אין מסקנתו מעידה אלא על נטיות־נפשו, ובדין עתידים אנו לבטל משפטו במשיכת־כתף ולהסתייג מטעמו הנלוו. שהרי אין הקיבוץ קיים על מנת לספק את ציפיותיהם הרגשניות של אנשי־כרכים. כפרנו אינו נעדר־ציוריות ואינו נעדר־נוי, אלא שיופיו גברי הוא ונמרץ, וציוריותו נושאת עמה בשורה. כך.

הכביש המחבר את קבוצנו אל הדרך הראשית צר הוא ומרופט, אך שטוח הוא וישר כחץ השלוח. בבואכם אלינו חייבים אתם לסטות מדרך־המלך במקום המסומן בשלט לבן־ירוק, למתן את נסיעתכם מפני הגומות אשר בכביש הנשחת, ולהעפיל לא־הרחק משערי הקיבוץ על גבעה קטנה ונאה (גבעה ירקרקת שאדמתה מעובדת ואין לראות בה אצבע־ההרים שנשתלחה בחימה אל טבור הגיא ונקטעה, באשר אין לה ולא כלום עם תועפות ההרים הנועזים). הבה נתעכב כאן רגע קט, ונחזות בזכרוננו גלויית־נוף צבעונית מרהיבה. מראש הגבעה אפשר לנו לשוב ולהתבונן אל הקיבוץ. התבוננות זו עשויה לרכך גם את משפטם של המסתייגים שביניכם: אכן, המראה אינו מסעיר את הלב, אך בלא־ספק מרנין הוא את העין: שערי־ברזל מרווחים, גדר משוכללת, ובסמוך — סככה של מכוניות. אביזרים חקלאיים פזורים סביבה ברישול המעיד על חדוות־עשייה. מבנים המאכלסים בעלי חיים, רפתות וגדרות ודירים ולולים, עשויים בתבנית מהוקצעת ותכליתית. דרכים סלולות מסתעפות לכאן ולכאן, ושדרות של ברושים עבותים מדגישות את פשטות הקווים. הלאה משם ניצב חדר־האכילה המוקף ערוגות מטופחות, בניין מודרני בתכלית שגודלו מרוכך תודות לקוויו הקלילים, הנקיים. עתידים אתם להיווכח שפנימו אינו מכחיש את חיצוניותו, והוא עשיר בהידור צנוע, אנין, משמח־לבבות. מעבר לחדר־האכילה מתפלגת הנקודה לשני גושים מחושבים, בתי שיכון־הוותיקים מכאן ושכונת בתי־הילדים מכאן. בנייני־המגורים טובלים בשפעה של ירק צונן, חוסים בצל צמרות עצי הנוי, מעוטרים במדשאות רעננות ומפוארים בחלקות צבעוניות של פרחים. המייה רכה של מחטי־אורן מתערסלת שם בכל עת.

אסמ־התבואות הגבוה מכאן ובנין־התרבות הגבוה מכאן, שוברים את האחידות הנמוכה ומעשירים את הנקודה במימד של גובה. אפשר להם למלא במידת־מה את חסרון מגדל־הכנסיה הכפרי הטבוע עמוק בדמיונכם ומקושר במראות־כפר טפסיים, אם תתכחשו לכך ואם לא תתכחשו.

פרוור של צריפים משתרע בפאת מזרח, בקצה הקיבוץ, בשטח המרוחק־יותר מנקודת־תצפיתכם. פרוור זה משמש מקום־מגורים להכשרות ולמחנות העבודה וליחידות־הצבא, לכל הבאים לשאת עמנו בעול תקופת־זמן מוגבלת. הצריפים משווים לתמונה כולה צביון חלוצי, דיוקן של יישוב־ספר המזעזע לפורענות ונכון לעמוד בה ברוח בוטחת. הם והגדר המקיפה את הקיבוץ מכל עבריו. משתהים אנו כדי־רגע במקום זה, ומבקשים את התפעלותכם.

עתה, הבה ונגביה מבטנו ונתבונן בשדות היפים המעטרים את הנקודה. ירחב הלב. חלקות־מספוא שצבען ירוק־עז, בוסתנים אפלוליים, שדות־קמה הנענים לקרני השמש בבוהק זהוב לוהט, מטעי־בננות המבליטים מעין מהות טרופית בעלת חיוניות סוחפת, כרמי־גפן המשתרעים עד למרגלות ההרים, עד קצה־גבול הטרשים, גפנים שאינן סרוחות ברישול אלא מקושרות בקפידה אל משוכות־הדליה נמוכות וסרגליות. למרבה החדווה, פורץ הכרם פריצה צנועה אל תוך אדמת ההרים, ויעידו על כך קווי־שורותיו המתעקמים כולם סמוך לקיצם, כיפו־עדין מעין ברך רכה ורפויה. נכלא עצמנו מלדקלם עתה עוד אחד משירי היפים של ראובן חריש, אך לא נוכל להעלים את הגאווה הצנועה המתלווה במקום זה אל הניגוד החריף שבין תרבות־המישור לבין אימת־ההרים, בין העמק הפורח לבין הרכס העויין, בין האופטימיות המרנינה לבין מה שחורג חוץ לכל סדר, ומתיימר להשקיף מלמעלה־למטה, בהעוית־פנים זדונית, אל מפעלנו הטוב.

הואילו נא, איפוא, להפעיל בפעם האחרונה את מצלמותיכם. הזמן קצר. אנו חוזרים אל המכונית. אנו נוסעים לאורך כבדת־הדרך האחרונה, המוקפת שדות מוריקים. אה? הירדן? — והרי כבר עברנו מעליו. כן. אותו גשרון שטוח. במקום זה ובעונת־שנה זו, דל הוא הנהר ביותר. תוכלו לטבול בו את רגליכם בשובנו. אנו פונים אל העיקול האחרון. אנו באים בשערי הקיבוץ. מיד תוכלו לצנן נפשכם העייפה במים קרים משיבי־נפש. אכן, האוויר — כרגיל במחוזות הללו — לח ומלוהט מאוד מאוד. נתנתם נא בהכנסת־האורחים הלבבית, שהיא שיבחם המפורסם של אנשי הקיבוצים. ברוכים הבאים, גבירתי ורבותי, ברוכים הבאים.